
Pedagogical problem of diagnosing the level of development of students' intercultural communicative competence through international programmes

Fakhriev Akbar Asadovich
afaxri@yahoo.de
Independent Researcher

Annotation *This article examines the pedagogical aspects of diagnosing the level of development of students' intercultural communicative competence on the basis of international assessment programmes. In the context of globalization, higher education graduates are increasingly expected not only to possess professional knowledge, but also to communicate effectively with representatives of different cultures, understand cultural diversity, demonstrate tolerance, and respect alternative values. Therefore, the identification, assessment, and systematic development of intercultural communicative competence are considered important tasks of modern pedagogy. The article highlights the diagnostic potential of international programmes, criteria, and frameworks recommended by the OECD, UNESCO, and the European Union. Particular attention is paid to their role in assessing students' intercultural knowledge, communicative skills, attitudes, and social behaviour. The study also emphasizes the importance of using international experience to improve educational processes, identify existing gaps, and enhance students' readiness for effective interaction in a multicultural environment. The findings can support competence-based curricula, reliable assessment practices, and students' participation in global communities.*

Keywords *Intercultural communicative competence, diagnosis, international programmes, pedagogical diagnostics, globalization, higher education, competency-based approach, assessment criteria*

Talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini rivojlanganlik darajasini xalqaro dasturlar orqali tashxislashning pedagogik muammo sifatida

Fakhriev Akbar Asadovich
afaxri@yahoo.de
Mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya *Mazkur maqolada oliy ta'lim talabalarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasini xalqaro baholash dasturlari asosida tashxislashning pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida bo'lajak mutaxassisdan kasbiy bilimlar bilan birga turli millat, til va madaniyat vakillari bilan samarali hamkorlik qilish, ularning qadriyatlarini anglash, hurmat qilish va muloqot jarayonida moslashuvchan bo'lish talab etiladi. Shu sababli talabalarining madaniyatlararo bilimlari, kommunikativ ko'nikmalari, bag'rikengligi, ochiq fikrliligi hamda ijtimoiy munosabatlarini aniqlash muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.*

Maqolada OECD, UNESCO va Yevropa Ittifoqi tomonidan tavsiya etilgan xalqaro baholash dasturlari, mezonlari hamda indikatorlarining diagnostik imkoniyatlari yoritiladi. Ushbu yondashuvlar talabalarning global fuqarolik pozitsiyasi, turli madaniyat vakillari bilan muloqotdagi xulq-atvori va amaliy tayyorgarligini baholashga xizmat qiladi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida ta'lim jarayonidagi mavjud kamchiliklarni aniqlash, individual rivojlanish ehtiyojlarini belgilash, diagnostik baholash madaniyatini kuchaytirish va o'quv dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish imkoniyatlari asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari talabalarning ko'p madaniyatli muhitga moslashuvchanligini oshirish hamda ta'lim sifatini yaxshilash uchun metodik asos yaratadi hamda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar *Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi, tashxislash, xalqaro dasturlar, pedagogik diagnostika, globallashuv, oliy ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, baholash mezonlari*

Педагогическая проблема диагностики уровня сформированности межкультурной коммуникативной компетенции студентов на основе международных программ

Фахриев Акбар Асадович
afaxri@yahoo.de
Независимый соискатель

Аннотация *В данной статье анализируются педагогические аспекты диагностики уровня сформированности межкультурной коммуникативной компетенции студентов на основе международных программ оценивания. В условиях глобализации и интенсивных социальных, технологических и профессиональных изменений высшие образовательные учреждения должны готовить выпускников, способных эффективно взаимодействовать с представителями различных культур, учитывать культурные различия, проявлять толерантность, уважение и готовность к конструктивному диалогу. Поэтому выявление, оценка и последовательное развитие межкультурной коммуникативной компетенции становятся важной задачей современной педагогики. В статье раскрываются диагностические возможности международных подходов, программ, критериев и индикаторов, рекомендованных ОЭСР, ЮНЕСКО и Европейским союзом. Особое внимание уделяется их применению при определении уровня межкультурных знаний, коммуникативных умений, ценностных установок и социального поведения студентов. Рассматривается также значение международного опыта для совершенствования образовательного процесса, своевременного выявления существующих недостатков и повышения готовности обучающихся к успешной деятельности в поликультурной среде. Полученные результаты могут содействовать*

развитию системы педагогической диагностики в высшем образовании, обогащению учебных программ компетентным содержанием, выбору эффективных методов оценивания, а также формированию у студентов устойчивой способности к сотрудничеству, взаимопониманию и ответственному участию в глобальном обществе.

Ключевые слова *Межкультурная коммуникативная компетенция, диагностика, международные программы, педагогическая диагностика, глобализация, высшее образование, компетентный подход, критерии оценивания*

Kirish

Bugungi kunda globallashtirish, xalqaro akademik mobillik va ta'lim jarayonining internatsionallashtirish oliy ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Endilikda talabalardan faqatgina mutaxassislik bo'yicha bilim ega bo'lish emas, balki turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qila olish, ularning qadriyatlarini tushunish, farqli qarashlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish va ko'p madaniyatli muhitga moslasha olish ham talab etiladi.

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi talabning turli madaniy vaziyatlarda to'g'ri, samarali va moslashuvchan muloqot olib borishiga yordam beruvchi bilim, ko'nikma, munosabat va qadriyatlar majmui sifatida qaraladi. D. Deardorff mazkur kompetensiyani shaxsning madaniy jihatdan turlicha bo'lgan vaziyatlarda samarali faoliyat yuritishiga xizmat qiluvchi munosabatlar, bilimlar va ko'nikmalar tizimi sifatida izohlaydi (Deardorff, 2006). M. Byram esa madaniyatlararo kompetensiyani til bilimi, sotsiomadaniy bilim, diskursiv ko'nikma va tanqidiy madaniy anglash bilan bog'liq holda tushuntiradi (Byram, 1997).

Xalqaro tajribada talabalarining global va madaniyatlararo kompetensiyalarini baholashga qaratilgan bir qator yondashuvlar mavjud. OECD tomonidan ishlab chiqilgan Global Competence Framework talabning global va madaniyatlararo masalalarni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni tushunish va

boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini baholashga qaratilgan (OECD, 2018). UNESCOning Global Citizenship Education konsepsiyasida esa madaniyatlararo muloqot ko'nikmalari global fuqarolikni shakllantirishning muhim qismi sifatida talqin etiladi (UNESCO, 2015). Yevropa Kengashining demokratik madaniyat kompetensiyalari bo'yicha hujjatlarida qadriyatlar, munosabatlar, ko'nikmalar va tanqidiy tushunish asosiy mezonlar sifatida ko'rsatiladi (Council of Europe, 2018).

Shu nuqtai nazardan, talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasini xalqaro dasturlar asosida tashxislash oliy ta'lim sifatini oshirish, o'quv dasturlarini takomillashtirish va bo'lajak mutaxassislarni global muhitga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

Metodlar

Tadqiqotda talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini xalqaro baholash dasturlari asosida tashxislashning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash maqsadida nazariy va amaliy tahlil metodlaridan foydalanildi. Dastlab madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi, global kompetensiya, pedagogik diagnostika va kompetensiyaviy baholashga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlar o'rganildi. Bu jarayonda Deardorff, Byram, OECD, UNESCO hamda Yevropa Kengashi tomonidan ilgari surilgan yondashuvlar asosiy nazariy manba sifatida tahlil qilindi.

Tadqiqotning keyingi bosqichida qiyosiy tahlil metodi qo'llanildi. Ushbu metod orqali OECD Global Competence Framework, UNESCO Global Citizenship Education hamda Yevropa Kengashining demokratik madaniyat kompetensiyalari bo'yicha mezonlari o'zaro solishtirildi. Solishtirish jarayonida mazkur xalqaro dasturlarda madaniyatlararo kompetensiyani baholashga doir umumiy jihatlar va farqli tomonlar aniqlab olindi. Xususan, OECD yondashuvida global va madaniyatlararo muammolarni tahlil qilish, UNESCO konsepsiyasida global fuqarolik va bag'rikenglik, Yevropa Kengashi modelida esa qadriyatlar, munosabatlar, ko'nikmalar va tanqidiy tushunish masalalariga alohida e'tibor qaratilishi aniqlandi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, so'rovnoma, ekspert baholash va diagnostik metodikalardan foydalanildi. Pedagogik kuzatuv talabalarning o'quv jarayonida turli madaniy mavzularga munosabati, guruhdagi muloqot faolligi, bahs-munozaralarda ishtiroki va boshqa madaniyat vakillariga nisbatan ochiqligini aniqlashga yordam berdi. So'rovnoma orqali talabalar madaniyatlararo muloqotga bo'lgan qiziqishi, chet tillari va boshqa madaniyatlarni o'rganish tajribasi, xalqaro hamkorlikka tayyorligi hamda o'z kommunikativ imkoniyatlariga bergan bahosi o'rganildi.

Ekspert baholash metodi esa professor-o'qituvchilar va soha mutaxassislarining fikrlarini aniqlashga xizmat qildi. Ekspertlar tomonidan talabalarning madaniyatlararo bilimlari, muloqot ko'nikmalari, bag'rikenglik darajasi va reflektiv yondashuvi baholandi. Bu esa diagnostika natijalarini faqat talabalar fikriga emas, balki pedagogik kuzatuv va mutaxassislar xulosalariga ham tayangan holda tahlil qilish imkonini berdi.

Tahlillar asosida madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini baholash uchun to'rtta asosiy mezon belgilandi. Birinchi mezon kognitiv mezon bo'lib, u talabalarning turli xalqlar madaniyati, urf-odatlarini, qadriyatlarini, muloqot odoblari va madaniyatlararo farqlar

haqidagi bilimlarini aniqlashga xizmat qiladi. Ikkinchi mezon motivatsion-qadriyatli mezon bo'lib, talabalarning boshqa madaniyat vakillari bilan muloqotga qiziqishi, ochiqligi, hurmat bilan munosabatda bo'lishi va bag'rikengligini baholaydi.

Uchinchi mezon faoliyat mezoni hisoblanadi. Bu mezon talabalarning real yoki modellashtirilgan madaniyatlararo vaziyatlarda samarali kommunikativ strategiyalarni qo'llay olishi, tushunmovchiliklarning oldini olishi, ziddiyatli holatlarda konstruktiv yechim topishi va suhbatdoshning madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda muloqot yurita olishini aniqlashga qaratildi. To'rtinchi mezon reflektiv mezon bo'lib, u talabalarning o'z muloqot tajribasini tahlil qilishi, xatolarini anglay olishi, o'zining kuchli va zaif tomonlarini baholashi hamda kelgusida o'zini rivojlantirishga intilishini o'rganadi.

Mazkur mezonlar asosida talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyalari yuqori, o'rta va past darajalarda talqin qilindi. Yuqori daraja talabani madaniyatlararo vaziyatlarda mustaqil, ongli va samarali muloqot qila olishini bildiradi. O'rta daraja talabani zarur bilim va ko'nikmalarga qisman ega ekanini, biroq ayrim hollarda pedagogik yordamga muhtojligini ko'rsatadi. Past daraja esa madaniy tafovutlarni tushunishda, mos kommunikativ strategiyani tanlashda va o'z muloqot tajribasini baholashda qiyinchiliklar mavjudligini anglatadi. Olingan natijalar statistik tahlil qilinib, mezonlar bo'yicha umumiy ko'rsatkichlar foizlarda ifodalandi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari xalqaro baholash dasturlari talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini kengroq va chuqurroq tashxislash imkonini berishini ko'rsatdi. An'anaviy baholash usullari ko'pincha nazariy bilimlarni aniqlashga qaratilgan bo'lsa, xalqaro yondashuvlar talabani munosabati, qadriyatlarini, amaliy muloqot ko'nikmalari va real hayotiy vaziyatlarda harakat qila olish qobiliyatini ham baholaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, talabalarda motivatsion-qadriyatli mezon nisbatan yuqoriroq rivojlangan bo'lishi mumkin. Chunki ko'pchilik talabalar boshqa madaniyatlarni o'rganishga qiziqish bildiradi, xalqaro muloqotga ijobiy munosabatda bo'ladi va turli madaniyat vakillari bilan hamkorlik qilishga

tayyorligini namoyon etadi. Biroq faoliyat va refleksiv mezonlarda ayrim qiyinchiliklar kuzatiladi. Bu holat talabalarda madaniyatlar haqida umumiy tasavvur mavjud bo'lsa-da, ularni amaliy muloqot jarayonida qo'llash va o'z tajribasini tahlil qilish ko'nikmalari yetarlicha shakllanmaganini ko'rsatadi.

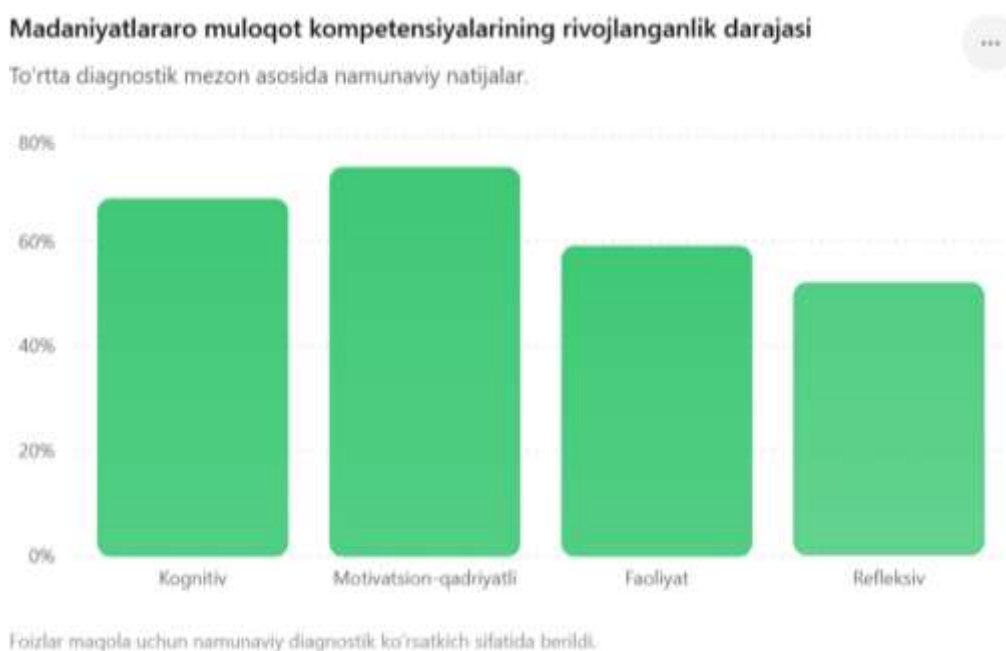

Figura 1. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarining rivojlanganlik darajasi

Namunaviy diagnostik tahlil natijalariga ko'ra, kognitiv mezon 68 foiz, motivatsion-qadriyatli mezon 74 foiz, faoliyat mezoni 59 foiz va refleksiv mezon 52 foiz darajasida namoyon bo'ldi. Ushbu ko'rsatkichlar talabalarda madaniyatlararo bilim va ijobiy munosabat nisbatan yaxshi shakllanganini, biroq amaliy muloqot va o'z-o'zini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini tashxislash oddiy nazorat yoki bilimni tekshirish jarayoni sifatida emas, balki ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik mexanizm sifatida qaralishi lozim. Chunki madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi murakkab tarkibga ega bo'lib, u faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmaydi. Mazkur kompetensiya talabaning boshqa

madaniyat vakillariga munosabati, muloqotga tayyorligi, amaliy kommunikativ harakati, tanqidiy fikrlashi va o'z tajribasini baholay olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Olingan natijalarga ko'ra, talabalarda motivatsion-qadriyatli mezonning nisbatan yuqoriroq shakllangani ularning boshqa madaniyatlarni o'rganishga bo'lgan qiziqishi va xalqaro muloqotga ijobiy munosabati bilan izohlanadi. Bugungi kunda internet, ijtimoiy tarmoqlar, chet tillarini o'rganish imkoniyatlari va xalqaro ta'lim resurslarining kengayishi talabalarda turli madaniy muhitlarga qiziqishni kuchaytirmoqda. Biroq bu qiziqish har doim ham chuqur bilim, to'g'ri kommunikativ xatti-harakat va mustaqil refleksiya bilan birga rivojlanmaydi. Shu sababli faqat ijobiy munosabatning mavjudligi talabaning madaniyatlararo muloqotga to'liq tayyorligini anglatmaydi.

Faoliyat mezonni bo'yicha natijalarning nisbatan pastroq bo'lishi talabalarning real muloqot vaziyatlarida nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etishda qiyinchiliklarga duch kelishini ko'rsatadi. Masalan, talaba boshqa xalqning urf-odati yoki qadriyati haqida umumiy ma'lumotga ega bo'lishi mumkin, ammo bevosita suhbat jarayonida madaniy nozikliklarni hisobga olish, mos iboralarni tanlash, tushunmovchilikni yumshatish yoki ziddiyatli vaziyatda to'g'ri munosabat bildirishda qiynalishi mumkin. Bu esa oliy ta'lim jarayonida madaniyatlararo muloqotga oid amaliy mashg'ulotlar, rolli o'yinlar, case study topshiriqlari, debatlar va loyiha asosidagi faoliyatlarni ko'paytirish zarurligini ko'rsatadi.

Refleksiv mezonning pastroq ko'rsatkichga ega bo'lishi ham muhim pedagogik xulosa chiqarishga imkon beradi. Talabalar ko'pincha muloqot jarayonidagi muvaffaqiyat yoki xatolarini chuqur tahlil qilishga odatlanmagan bo'ladi. Ular o'zining madaniy stereotiplari, noto'g'ri taxminlari yoki kommunikativ cheklolarini anglashda yetarli tajribaga ega emas. Shuning uchun ta'lim jarayonida refleksiv kundaliklar, o'z-o'zini baholash varaqalari, portfoliolar va guruhviy muhokamalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunday vositalar talabalarga o'z tajribasini anglash, xatolar ustida ishlash va kelgusida muloqot strategiyalarini yaxshilash imkonini beradi.

Xalqaro baholash dasturlarining afzalligi shundaki, ular kompetensiyani yaxlit tizim sifatida baholashga yordam beradi. OECD yondashuvi talabani global va madaniyatlararo muammolarni tushunishi, turli nuqtai nazarlarni tahlil qilishi va boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilishini baholaydi (OECD, 2018). UNESCO konsepsiyasi esa madaniyatlararo muloqotni tinchlik, bag'rikenglik, ijtimoiy mas'uliyat va global fuqarolik bilan bog'laydi (UNESCO, 2015). Yevropa Kengashi modeli qadriyatlar, munosabatlar, ko'nikmalar, bilim va tanqidiy tushunishni birgalikda baholash imkonini

beradi (Council of Europe, 2018). Bu yondashuvlar milliy ta'lim tizimida diagnostika jarayonini yanada mazmunli va natijador tashkil etish uchun muhim metodik asos bo'la oladi.

Shu bilan birga, xalqaro baholash dasturlarini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga bevosita ko'chirish to'g'ri bo'lmaydi. Ularni milliy madaniyat, mahalliy ta'lim an'analari, talabalar ehtiyoji va mavjud pedagogik sharoitlarga moslashtirish zarur. Masalan, diagnostik topshiriqlarda O'zbekiston talabalari uchun tanish bo'lgan ijtimoiy va madaniy vaziyatlardan foydalanish, baholash indikatorlarida milliy qadriyatlar va xalqaro mezonlar uyg'unligini ta'minlash muhimdir. Aks holda baholash vositalari talabalarning haqiqiy kompetensiyasini emas, balki ularga notanish bo'lgan vaziyatlarga moslashish darajasinigina ko'rsatib qo'yishi mumkin.

Muhokamalar asosida shuni aytish mumkinki, madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini tashxislash ta'lim jarayonida uzluksiz amalga oshirilishi kerak. Diagnostika faqat yakuniy baholash bosqichida emas, balki o'quv jarayonining boshida, davomida va oxirida qo'llanganda samaraliroq bo'ladi. Dastlabki diagnostika talabalar ehtiyojlarini aniqlashga yordam beradi, oraliq diagnostika rivojlanish dinamikasini kuzatadi, yakuniy diagnostika esa ta'limiy natijalarni baholash imkonini beradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlaridan foydalanish dolzarb va samarali yo'nalish ekanligini tasdiqlaydi. Biroq bu jarayon metodik jihatdan puxta rejalashtirilishi, milliy sharoitga moslashtirilishi va o'qituvchilarning diagnostik kompetensiyasi bilan qo'llab-quvvatlanishi lozim. Shundagina pedagogik diagnostika nafaqat talabalarning mavjud darajasini aniqlaydi, balki ularning keyingi rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beruvchi amaliy vositaga aylanadi.

Xulosa

Talabalarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyalarini xalqaro baholash dasturlari

asosida tashxislash zamonaviy oliy ta'limning muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xalqaro yondashuvlar talabalarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki qadriyatlarini, muloqot ko'nikmalari, amaliy faoliyati va reflektiv qobiliyatlarini baholash imkonini beradi.

Kognitiv, motivatsion-qadriyatli, faoliyat va reflektiv mezonlar asosida olib borilgan diagnostika talabalarning madaniyatlararo tayyorgarlik darajasini tizimli aniqlashga yordam beradi. Ayniqsa, faoliyat va reflektiv mezonlarni rivojlantirishga ko'proq e'tibor

qaratish zarur. Buning uchun oliy ta'lim muassasalarida loyiha asosida o'qitish, debatlar, madaniyatlararo seminarlar, xalqaro onlayn hamkorlik va raqamli ta'lim platformalaridan foydalanish samarali natija berishi mumkin.

Umuman olganda, xalqaro baholash dasturlarini milliy ta'lim tizimiga moslashtirish talabalarning global kompetensiyalarini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish va bo'lajak mutaxassislarni ko'p madaniyatli muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashga xizmat qiladi.

References:

1. Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters. <https://books.google.com/books?id=0vfg8JJWhTsC>
2. Council of Europe. (2018). *Reference framework of competences for democratic culture: Volume 1. Context, concepts and model*. Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture-volume-1/16807bc66c>
3. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
4. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world: The OECD PISA global competence framework*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/global-competence/Handbook-PISA-2018-Global-Competence.pdf>
5. UNESCO. (2015). *Global citizenship education: Topics and learning objectives*. UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>